

Державна політика регулювання оплати праці в контексті сталого розвитку країни

Ставерська Т.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, аналізу та страхування
Харківського державного університету харчування та торгівлі

Шевчук І.Л.

доцент кафедри фінансів, аналізу та страхування
Харківського державного університету харчування та торгівлі

Гайдар С.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування
Харківського державного університету харчування та торгівлі

У статті визначено основні макроекономічні проблеми формування державної політики у сфері регулювання оплати праці. Розглянуто фактори, що впливають на їх виникнення, особливо в умовах поглиблення соціально-економічної нестабільності. Проаналізовано в динаміці основні показники, які характеризують ефективність системи державного регулювання у сфері оплати праці. Запропоновано заходи щодо їх вдосконалення.

Ключові слова: заробітна плата, оплата праці, державна політика, державне регулювання, мінімальна заробітна плата, середня заробітна плата, прожитковий мінімум, індекс Кейтса.

Ставерская Т.А., Шевчук И.Л., Гайдар С.М. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА РЕГУЛИРОВАНИЯ ОПЛАТЫ ТРУДА В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

В статье определены основные макроэкономические проблемы формирования государственной политики в сфере регулирования оплаты труда. Рассмотрены факторы, влияющие на их возникновение, особенно в условиях углубления социально-экономической нестабильности. Проанализированы в динамике основные показатели, характеризующие эффективность системы государственного регулирования в области оплаты труда. Предложены меры их совершенствования.

Ключевые слова: заработная плата, оплата труда, государственная политика, государственное регулирование, минимальная заработная плата, средняя заработная плата, прожиточный минимум, индекс Кейтса.

Stavers'ka T.O., Shevchuk I.L., Gaidar S.M. STATE POLICY OF REGULATION OF LOAN PAYMENT IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

The article defines the main macroeconomic problems in the formation of state policy in the field of regulation of wages, factors influencing their occurrence are considered, especially in conditions of deepening of socioeconomic instability, the main indicators that characterize the efficiency of the system of state regulation in the field of remuneration are analyzed in dynamics, measures have been proposed to improve them.

Keywords: wages, state policy, state regulation, minimum wage, average wage, living wage, Kates index.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Основними завданнями України щодо забезпечення сталого розвитку є розв'язання проблеми бідності як основного соціального завдання, раціональне використання ресурсів, збалансований розвиток економіки в межах екологічного простору країни, забезпечення високої якості стану навколишнього природного середовища, досягнення демографічної стабільності [1, с. 21]. Забезпечення сталого розвитку країни, економічного

розвитку її суб'єктів господарювання та підвищення життєвого рівня населення як показника добробуту суспільства забезпечується, зокрема, впровадженням ефективної державної політики у сфері регулювання оплати праці. Саме заробітна плата різних категорій працівників є основним засобом існування більшості економічно активного населення, провідним джерелом формування державного та місцевих бюджетів і державних цільових фондів соціального страхування. Від її

рівня та динаміки залежить відтворення робочої сили та трудового потенціалу всієї країни.

Низький рівень заробітної плати обумовлює падіння доходів населення, зниження рівня життя, що свідчить про неефективність державної політики у сфері регулювання оплати праці, особливо в умовах поглиблення соціально-економічної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням державного регулювання оплати праці, його ролі в скороченні бідності та забезпеченні сталого економічного розвитку України сьогодні приділяється значна увага. Серед вітчизняних вчених дослідження проводили О.В. Артюх, Д.П. Богиня, О.В. Валецька, К.Г. Губіна, А.В. Дутчак, М.І. Карлін, О.І. Ковтун, В.В. Лаговський, Н.Д. Лук'янченко, М.І. Савлук, С.С. Слава, Л.В. Синяєва, Г.І. Тибінка, Н.П. Ярош та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не применшуючи вагомості напрацювань науковців та фахівців з питань державного регулювання оплати праці, зауважимо, що подальших досліджень потребують причини основних макроекономічних проблем формування ефективної державної політики у сфері регулювання оплати праці та розроблення виважених пропозицій щодо її вдосконалення в умовах поглиблення соціально-економічної нестабільності в контексті забезпечення сталого розвитку України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз та узагальнення проблем державного регулювання оплати праці в Україні задля розроблення виважених пропозицій щодо її вдосконалення в контексті забезпечення сталого розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі зі впровадженням у практику господарської діяльності підприємств України ринкових методів господарювання та розвитком підприємництва відбулись певні зміни понятійного апарату, пов'язаного з дефініцією «заробітна плата». Зокрема, паралельно з нею стали використовуватись такі поняття, як «заробіток», «трудоий дохід», «оплата праці», «винагорода за працю», оскільки в економічному середовищі разом з найманими працівниками сформувався особливий прошарок працівників – власників підприємств та працівників – суб'єктів підприємницької діяльності, яким винагороду треба нараховувати не тільки за працю, але й за вкладений капітал.

В Законі України «Про оплату праці» наведено таке визначення заробітної плати: це

винагорода, обчислена, як правило, в грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівнику за виконану ним роботу [2].

Державна політика у сфері заробітної плати – це система принципів, підходів та практичних заходів держави, спрямованих на забезпечення своєчасної, справедливої та гідної оплати праці. Вона передбачає:

1) одержання працівником заробітної плати в установлені законом терміни;

2) виплату заробітної плати в повному обсязі;

3) одержання працівником заробітної плати, яка є не нижчою, ніж встановлений державою мінімальний розмір оплати праці;

4) одержання працівником заробітної плати, що забезпечує існування самого працівника та членів його родини [3, с. 133].

Державна політика оплати праці практично реалізується через механізм її регулювання. Головною метою державного регулювання оплати праці є створення необхідних умов для забезпечення виконання заробітною платою всіх властивих їй основних функцій (відтворювальна, стимулююча, формування платоспроможного попиту населення тощо), а також стримування необґрунтованого зростання заробітної плати, не пов'язаного з обсягами виробництва та реалізацією продукції (робіт, послуг) [4, с. 109].

Ми погоджуємося з О.І. Ковтуном в тому, що основними цілями державного регулювання оплати праці є:

– забезпечення кожному працівнику життєво необхідного рівня споживання;

– збереження реального рівня заробітної плати;

– встановлення взаємозв'язку заробітної плати з продуктивністю праці;

– досягнення відповідності між різними рівнями заробітної плати різних категорій працівників відповідно до ринкових принципів ціноутворення [5, с. 346].

Система організації державного регулювання оплати праці, яка є одним з пріоритетних напрямів державної політики регулювання оплати праці, передбачає встановлення:

– розміру мінімального рівня заробітної плати, який є найбільш важливим державним регуляторним інструментом;

– інших державних норм та гарантій за виконання державних обов'язків, надурочну роботу, у вихідні та святкові дні;

– рівня оподаткування доходів працівників;

– міжгалузевих співвідношень оплати праці;

– умов та розмірів оплати праці в бюджетних організаціях тощо.

Про ефективність державної політики регулювання оплати праці можуть свідчити такі показники.

1) Співвідношення номінальної та реальної заробітної плати, а також індексу споживчих цін (рис. 1).

Номінальна заробітна плата (сума, нарахована працівнику за виконану роботу) та реальна заробітна плата (сукупність матеріальних благ та послуг, які працівник може придбати за номінальну заробітну плату) не обов'язково змінюються однаковими темпами. Наприклад, номінальна заробітна плата може підвищитись, а реальна заробітна плата знизитись, якщо ціни на товари та послуги зростали швидше, ніж номінальна заробітна плата. Саме така ситуація характерна для України.

2) Співвідношення мінімальної заробітної плати та реальної заробітної плати, а також прожиткового мінімуму (рис. 2).

Основна мета законодавчого встановлення мінімальної заробітної плати полягає в боротьбі з бідністю, причому аналітики відзначають, що введення та підвищення рівня мінімальної заробітної плати є більш продуктивним методом боротьби з бідністю, ніж інші форми соціального забезпечення (зокрема, державне соціальне забезпечення за рахунок коштів державного бюджету (виплата пенсій, зокрема додаткових пенсій, доплат, надбавок та підвищень до них, компенсаційних виплат звільненим зі служби військовослужбовцям та членам їх сімей, дер-

жавної допомоги сім'ям з дітьми); надання соціальної підтримки, тобто системи соціального забезпечення осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та не можуть самостійно їх подолати, за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів та надання соціальних пільг та субсидій; недержавне соціальне забезпечення, тобто добровільне соціальне страхування; недержавне пенсійне забезпечення; забезпечення за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб, а також змішане (партнерське) соціальне забезпечення, тобто загальнообов'язкове соціальне страхування).

Радою Європи рекомендовано встановлювати мінімальну заробітну плату на рівні 60% від національної середньої заробітної плати. В Україні розмір мінімальної заробітної плати визначають з огляду на встановлений прожитковий мінімум для працездатних осіб. Тривалий час мінімальна заробітна плата в Україні була нижчою за прожитковий мінімум, а лише у 2009 році зрівнялася з ним. Причому для того, щоби мінімальна заробітна плата виконувала стимулюючу функцію та виступала гарантом соціальної захищеності працівників, вона повинна перевищувати прожитковий мінімум. Згідно зі стандартами ЄС розмір мінімальної заробітної плати має становити 2,5 величини прожиткового мінімуму.

У 2018 році в Україні мінімальна заробітна плата складає 3 723 грн., а прожитковий мінімум – 1 841,3 грн. (2,02 величини прожиткового мінімуму). У державному бюджеті на 2019 рік мінімальна заробітна плата запланована на рівні 4 173 грн., а прожитковий

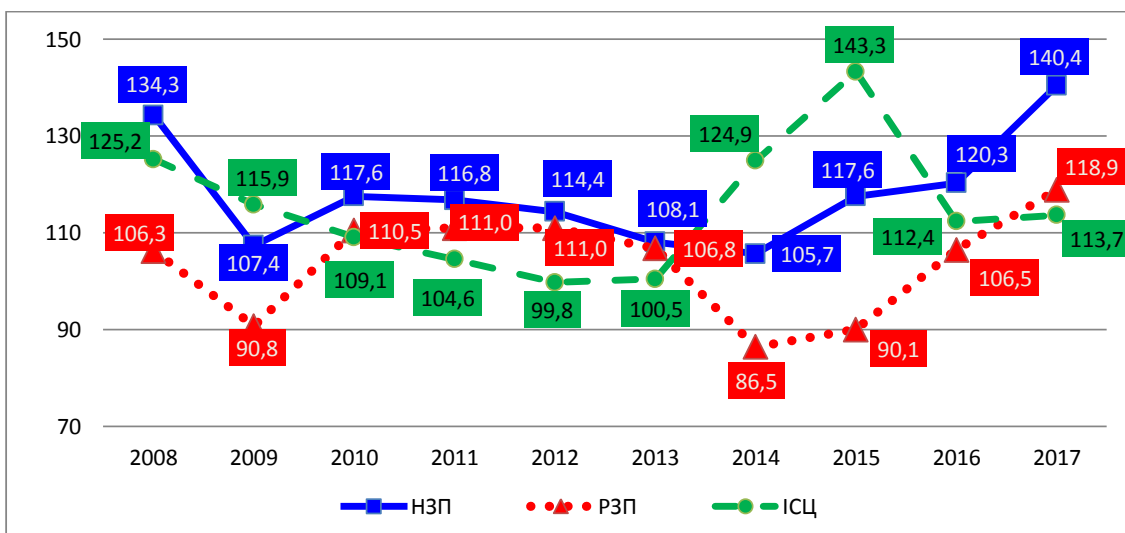
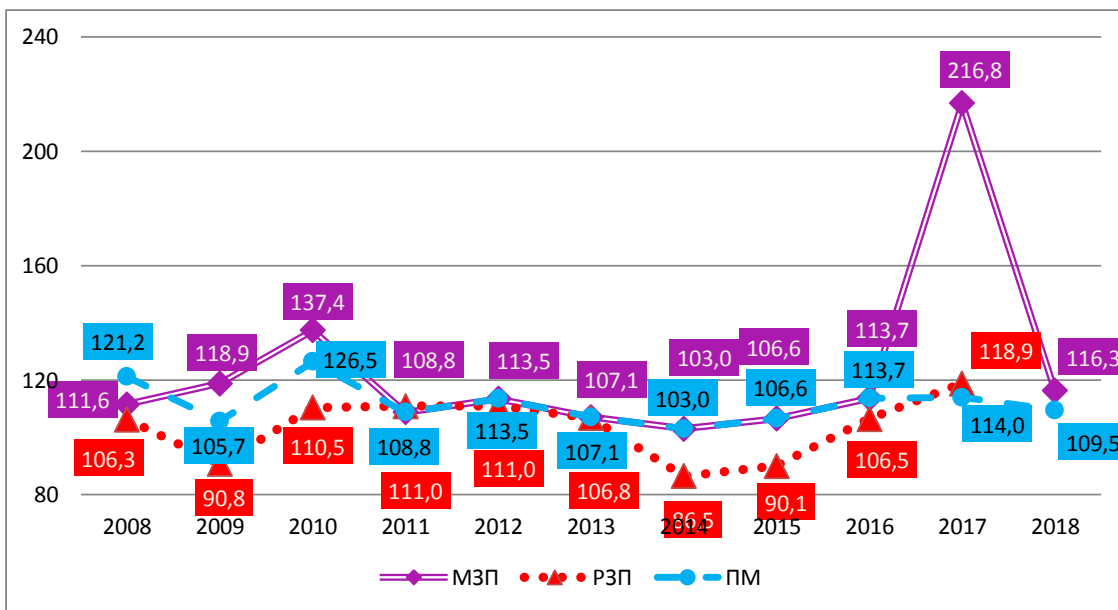

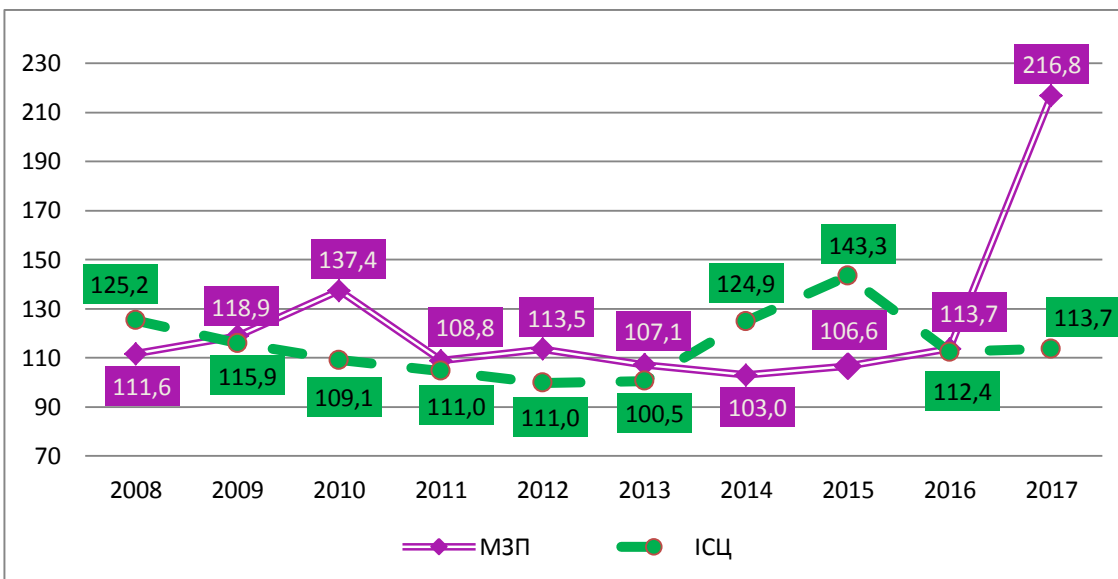
Рис. 1. Співвідношення номінальної та реальної заробітної плати, а також індексу споживчих цін, %

Джерело: складено за даними джерела [6]

Рис. 2. Співвідношення мінімальної заробітної плати та реальної заробітної плати, а також прожиткового мінімуму, %

Джерело: складено за даними джерела [6]

Рис. 3. Співвідношення темпів зростання мінімальної заробітної плати та індексу споживчих ціл, %

Джерело: складено за даними джерела [6]

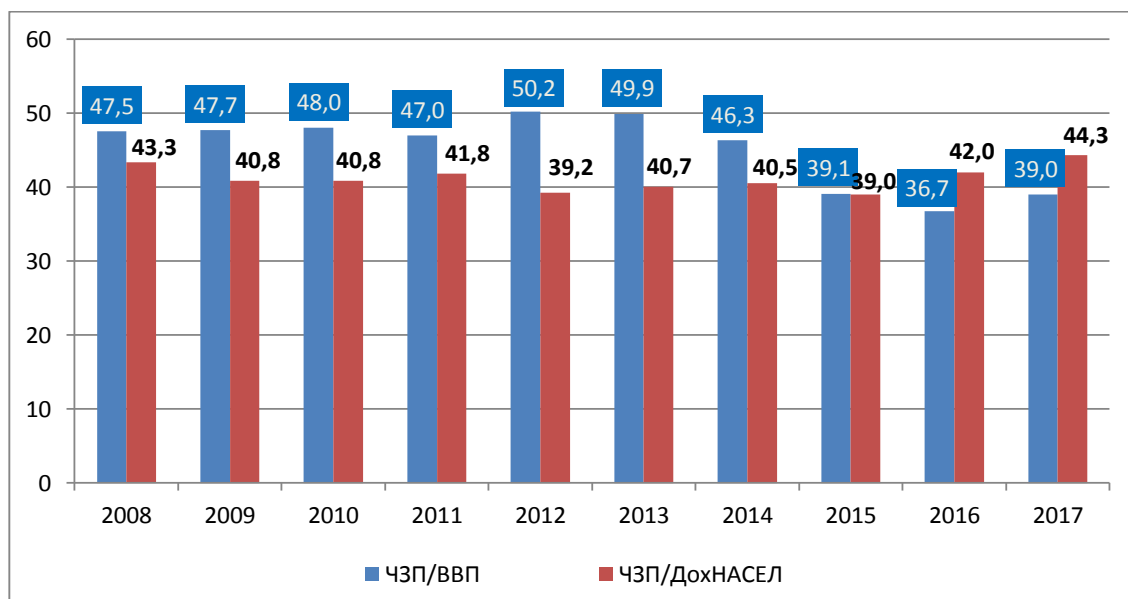
мінімум – 1 921 грн. (2,17 величини прожиткового мінімуму), на кінець року – 2 102 грн. (1,98 величини прожиткового мінімуму), що, як бачимо, не відповідає стандартам ЄС та взагалі має тенденцію до зниження.

Також слід констатувати, що щорічне підвищення мінімальної заробітної плати не встигає за загальним зростанням середньої заробітної плати, а індекс Кейтса в Україні

(відсоткове співвідношення мінімальної зарплати та середньої) сьогодні складає 40,7%, не дотягуючи до рекомендованого МОП та Світовим банком діапазону в 50–60%.

3) Співвідношення темпів зростання мінімальної заробітної плати та індексу споживчих ціл (рис. 3).

Якщо споживчі ціни зростають швидшими темпами, ніж заробітна плата, це приводить

Рис. 4. Частка оплати праці найманих працівників у структурі ВВП та доходах населення, %

Джерело: складено за даними джерела [6]

до падіння купівельної спроможності низкооплачуваних працівників, отже, до зростання бідності. За період дослідження в Україні найгірша ситуація спостерігалась у 2008, 2011 та 2015 роках, коли темп зростання мінімальної заробітної плати був меншим за зростання індексу споживчих цін.

4) Частка середньої заробітної плати у структурі ВВП та сукупних доходах населення (рис. 4).

Одним зі складових елементів валового внутрішнього продукту (ВВП) є оплата праці. В Україні цей показник сьогодні становить менше 40%, тоді як у розвинених країнах, таких як США та Японія, частка заробітної плати у ВВП становить більше 75% [7, с. 22].

Як видно з проведеного дослідження, заробітна плата у структурі сукупних доходів складає лише 44,3%. На думку експертів [8], на цей показник, безумовно, впливає високий рівень структури доходів соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансферів (на рівні 32,4%).

Згідно з даними профспілок українська мінімальна заробітна плата:

- у 7–9 разів нижче, ніж в Естонії, Словаччині, Угорщині;
- у 15–40 разів нижче, ніж в Австралії, Німеччині, Франції;
- втричі нижче, ніж затверджений ООН рівень бідності у 5 доларів США на день [9].

Досвід постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі, Сло-

ваччини, Угорщини, Хорватії, Чехії, свідчить про те, що реальні зрушення в економіці цих держав розпочалися лише тоді, коли середня заробітна плата підвищилась до рівня, еквівалентного 300 доларам США і вище в розрахунку на місяць [10; 11, с. 96].

На основі оцінювання статистичних даних за 20 років Український інститут майбутнього (незалежний аналітичний центр, заснований у 2016 році) визначив, як буде змінюватися заробітна плата залежно від зростання доларового ВВП (рис. 5).

Згідно з прогнозами Міжнародного валютного фонду максимальний приріст доларового номінального ВВП у 2022 році буде становити 10%. Розрахунки показали, що за додаткового приросту доларового номінального ВВП на 10% у 2022 році середня заробітна плата буде становити 22,2 тис. грн. (\$716,4) з урахуванням інфляційних очікувань.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, найбільш поширеними проблемами сфери оплати праці сьогодні в Україні є:

1) занадто низька мінімальна заробітна плата, яка хоча дорівнює прожитковому мінімуму з 1 листопада 2009 року, проте не реалізовує покладених на неї функцій (відтворювальна, стимулююча, формування платоспроможного попиту населення тощо);

2) тінізація доходів населення (виплата заробітної плати «в конвертах»);

3) трудові відносини, які відбуваються без офіційного оформлення;

Рис. 5. Потенціал зростання номінальної заробітної плати, грн. [12]

4) поширення бідності серед працюючого населення;

5) низька вартість робочої сили працівників тощо.

Задля забезпечення сталого розвитку країни державна політика регулювання у сфері оплати праці передусім має бути спрямована на:

– вдосконалення законодавства про оплату праці, зокрема щодо посилення контролю за дотриманням законодавства та своєчасною виплатою заробітної плати;

– реформування системи оплати праці щодо підвищення заробітної плати;

– підвищення вартості (ціни) робочої сили;

– вжиття комплексу правових та організаційно-економічних заходів, спрямованих на легалізацію тінювих доходів населення;

– підвищення купівельної спроможності населення шляхом зростання рівня мінімальної заробітної плати та індексації грошових доходів населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лопатинський Ю.М., Тодорюк С.І. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств: монографія. Чернівці: ЧНУ, 2015. 220 с.
2. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.
3. Ярош Н.П. Державна політика у сфері заробітної плати. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 4. 648 с.
4. Валецька О.В. Правове регулювання оплати праці: монографія. Миколаїв: УДУ, 2012. 220 с.
5. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: навч. посібник. Львів: Новий світ – 2000, 2010. 429 с.
6. Статистична інформація / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Слава С.С., Висіч О.В., Павлович В.І. Динаміка показників ефективності регулювання оплати праці в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2014. № 3. С. 20–24.
8. Лаговський В.В. Статистичний аналіз динаміки рівня заробітної плати в Україні. Ефективна економіка. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5643>.
9. Дутчак А.В. Державна політика регулювання доходів в Україні в умовах кризи. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2015. № III(8). Iss. 52. P. 68–71.
10. Про основні напрями політики щодо грошових доходів населення України: Указ Президента України від 7 серпня 1999 року № 969/99 / Президент України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/969/99>.
11. Доходи та заощадження в перехідній економіці України / за ред. С.В. Панчишина, М.І. Савлука. Львів: вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 406 с.
12. Амелін А.О. Як буде змінюватися зарплатня за зростанні доларового ВВП? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/amelin/jak-bude-zminjuvatisja-zarplatanja-za-zrostanni-dolarovogo-vvp-1674348.html>.

REFERENCES:

1. Lopatinsky Yu.M. (2015) Determinants of sustainable development of agrarian enterprises: a monograph, Chernivtsi: CHNU, 2015. 220 p.
2. Pro oplatu pratsi: Zakon Ukrainy [On remuneration of labor: Law of Ukraine] vid 24.03.1995 r. № 108/95-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.
3. Yarosh N.P. (2011) Derzhavna polityka u sferi zarobitnoyi platy [State wage policy]. Entsyklopediya derzhavnogo upravlinnya [Encyclopedia of Public Administration]: u 8 t.; nauk.-red. kolehiya: Yu.V. Kovbasyuk ta in. K.: NADU. T. 4. 648 p.
4. Valets'ka O.V. (2012) Pravove rehulyuvannya oplaty pratsi [Legal regulation of wages: a monograph]. Mykolayiv: UDU. 220 p.
5. Kovtun O.I. (2010) Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky [State regulation of the economy]. L'viv: Novyy svit-2000. 429 p.
6. Statystychna informatsiya / Derzhstat Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Slava S.S., Vysich O.V., Pavlovych V.I. (2014) Dynamika pokaznykiv efektyvnosti rehulyuvannya oplaty pratsi v Ukraini [Dynamics of the Indicators of the Efficiency of the Regulation of Wages in Ukraine]. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu, Seriya Ekonomika [Scientific Bulletin of Uzhgorod University, Series Economics]. No. 3. P. 20–24.
8. Lahovs'kyi V.V. (2017) Statystychnyy analiz dynamiky rivnya zarobitnoyi platy v Ukraini [Statistical analysis of the dynamics of wages in Ukraine]. Efektyvna ekonomika [Effective economy]. No. 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5643>.
9. Dutchak A.V. (2015) Derzhavna polityka rehulyuvannya dokhodiv v Ukraini v umovakh kryzy [State policy of income regulation in Ukraine in the conditions of the crisis.]. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, III (8), Issue 52. P. 68–71.
10. Pro osnovni napryamy polityky shchodo hroshovykh dokhodiv naselennya Ukrainy [On the main directions of policy regarding the monetary incomes of the population of Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 07.08.1999 r. № 969/99 / Prezydent Ukrainy. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/969/99>.
11. Panchyshyn S.V., Savluk M.I. (2003) Dokhody ta zaoshchadzhennya v perekhidniy ekonomitsi Ukrainy [Revenues and Savings in the Transition Economy of Ukraine]. L'viv: LNU im. Ivana Franka. 406 p.
12. Amelin A.O. (2017) Yak bude zminyuvatysya zarplatnya za zrostanni dolarovoho VVP? [How will the salary change with the growth of dollar GDP?]. Available at: <https://nv.ua/ukr/opinion/amelin/jak-bude-zminjuvatisja-zarplatanja-za-zrostanni-dolarovogo-vvp-1674348.html>.